

K

10043

519940094

COBISS •

SKA MATICA

ALBIN PREPELUH

KMETSKI POKRET MED SLOVENC PO PRVI SVETOVNI VOJNI

1928

C 438

KMETIJSKA MATICA

Nov 11/16

3. -

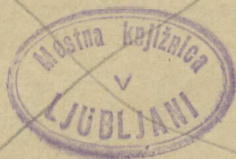
ALBIN PREPELUH

KMETSKI POKRET MED SLOVENCIM PO PRVI SVETOVNI VOJNI

LJUBLJANA 1928

Natisnili J. Blasnika nasledniki, d. d. v Ljubljani.
Odgovoren Mihael Rožanec.

Ta spis je izšel v glasilu mednarodnega agrarnega biroja kmetских strank „Bulletin Mezinárodního agrárního Bureau“ v Pragi 1928 v nemškem, češkem in francoskem jeziku.

10043

D 9 -03-1994

/94

Politično življenje Slovencev v stari avstrijski monarhiji se je razvijalo pod mogočnimi političnimi in gospodarskimi vplivi Dunaja. Po vetru, ki je pihal na Dunaju, so vodniki slovenske narodne politike obračali svoje plašče, vladajočim razmeram primerno so krojili slovenski narodni program, ki je od l. 1848., ko se je prvič izrekla zahteva po „Zedinjeni Sloveniji“, napravil zadosti metamorfoz. Leta 1848/49. niso nastopali slovenski narodni poslanci kot narodna celota po točnem programu. Niti kot Slovenci niti kot južni Slovani niso bili zanožni, da bi mogli voditi samostojno politiko. Zato so bili vladna stranka. Od vlade so se nadéjali pomoči, zato so tudi služili njenim reakcionarnim ciljem. Veliki Palacký je označil idejo avstrijske države: „Zveza enakopravnih narodov!“ To misel Palackeга so slovenski meščanski politiki nešteto krat zlorabljali, posebno še, kadar so pred slovensko javnostjo opravičevali svoja reakcionarna in naravnost izdajalska početja nad lastnim ljudstvom v prid nemški hegemoniji, dinastiji, fevdalstvu in visokemu kleru. Nikoli niso povedali slovenski javnosti, da je Palacký dejal avstrijskemu ministru Bachu tudi sledeče: „Ako nam Avstrija ne more ali noče privoščiti in zagotoviti narodne enakopravnosti, potem nam ni nič do njene ohranitve; zakaj krivic dobimo dosti tudi izven Avstrije in to gratis“ (Palacký, Spisi drobné I, 228). Avstrijske vlade niso hotele uveljaviti in slovanskim narodom dati enakopravnosti. Tudi o vodilni ideji avstrijske države so imele te vlade zelo različne pojme. Največkrat je bila na vrhu ideja, da bodi Avstrija ščit katolicizma. Drugi so hoteli v njej uveljaviti le enakopravnost konfesij. Tretji pa so videli njen pomen v tem, da razširja nemštvo na vzhod in na jug. Še najbolj se je proti njenemu koncu uveljavljala misel, da bodi Avstrija predvsem katoliška država, ki mora braniti interese katoliške habsburške dinastije bolj kot

vse drugo. Ko so slovenski meščanski politiki videli, kakšen veter vleče z Dunaja, so kot vladna stranka služili tem ciljem, ki pa niso imeli prav nobene skupnosti s koristmi slovenskega ljudstva in ki so bili naravnost nasprotni temu, kar bi se moglo označevati kot ideja slovenskega naroda. V slovenski politiki na Dunaju in doma, zlasti pa v bivši kronovini Kranjski, se je zelo ojačil klerikalizem, plod političnega katoličanstva, ki so ga podpirali slovenski škofje. Tej „slovenski“ politiki je bil cilj fevdalna in dinastična Avstrija. Ves slovenski narodni politični program se je tedaj lahko izražal z enim samim geslom: „Vse za vero, dom, cesarja!“ Usoda te in takšne Avstrije pa se je odločala na Dunaju. Slovenska politika je šla torej za cilji Dunaja, ne pa s svojim lastnim narodom in z njegovo gospodarsko in duhovno svobodo.

Lahko razumljivo je tedaj, da so meščanski politični vodniki Slovencev pred vojno bili zbegani in zelo kratkovidni. Pod pritiskom razporeditve vladajočih fevdalnih in nemških krogov na Dunaju so se borili za politične cilje in ideje tako zvanih „historičnih narodov“, v kolikor jim je to seveda dovoljevala centralna vlada. Pri tem so prezrli in pozabili na socialno-gospodarske in kulturne potrebe svojega lastnega naroda. Podlaga slovenski politiki pa je mogel biti predvsem kmetijski stan. Slovenski poslanci in politiki so se torej borili predvsem za interese, katerih nosilec je bilo meščanstvo drugih, tako zvanih „historičnih narodov“, še bolj pa za interese avstrijskega fevdalstva.

Slovenski politiki niso razumeli zgodovinskega razvoja in pomena zemljepisne lege Slovencev. Ko se je zrušil v Avstriji absolutizem in so se prvič zamajali temelji nemškega hegemonizma in verske nestrpnosti, ko so se zlasti Čehi začeli popenjati kvišku po svoji politični in gospodarski veljavi, je bila slovenska politika žalostna. Nalikovala je ladji brez krmarja sredi razburkanega morja. Drugi slovanski narodi v Avstriji so tedaj imeli že prilično dosti močno meščanstvo; med Slovenci pa je bilo skoro vse meščanstvo še nemško vzgojeno in zato tudi nemške miselnosti. Tega meščanstva niso pridobili slovenski politiki za slovenski narodni pokret, ampak so ga v svojem malenkostnem samoljubju in osebni ljubosumnosti, poglavitno pa s svojo reakcionarno politiko in nekulturnostjo naravnost odbili, pri tem seveda popolnoma pozabljajoč tudi na slovenskega kmeta in njegove socialne interese. Kako so se obnašali slovenski politični vodniki v bojih med cerkvijo in nemškim liberalizmom,

je zelo značilno. Takrat je imel nemški liberalizem v rokah vlado. Temelj teh bojev in sporov pa je bil ekonomski, ker je šlo za to, da se uveljavi moderna buržoazija, moderni kapitalizem proti fevdalizmu, ki ga je štela poleg dinastije tudi še cerkev. Slovenski politiki so tedaj že popolnoma pozabili na svoj narodni program iz leta 1848. in dosegli so, da je slovenski kmet stopil na stran fevdalnih velikašev, ki so branili edino le svoje razredne interese, porabljač južne Slované samó kot sredstvo za svoje politične namene. Jasno je, da je malemu slovenskemu kmetu bila mlada buržoazija gospodarsko in kulturno bližja nego aristokratskim fevdalcem. Slovenski „narodni“ vodniki so tedaj dosegli, da je narodno, socialno in kulturno teptani slovenski kmet volil za svoje zastopnike nemške fevdalne velikaše, kakor n. pr. kneza Windischgrätza, grofa Hohenwarta, barona Gödöleja, viteza Schneita itd. Socialna struktura slovenskega naroda je bila prezrta, a slovenski kmet zapeljan, da je pod zastavo: „Vse za vero, dom, cesarja!“ izbral svoje zastopnike iz vrst svojih naravnih družabnih nasprotnikov.

Proti tej politični in kulturni reakciji se je pojavilo tako zvano „mladoslovensko“ gibanje. Prišlo je tudi do ustanovitve „mladoslovenske“, to je napredne politične stranke. Toda v političnem pogledu je tudi ta stranka kmalu podleгла velikim napakam. Prvi ljubljanski, tako imenovani „jugoslovanski program“ iz l. 1870. ni dal nobenih trajnih smeri slovenski politiki. To novo napredno gibanje se je politično ustavilo v mejah slovenskega, tedaj še zelo šibkega meščanstva in slovenske uradniške inteligence. Kmete in delavce so prezrli. Pač pa si je ta struja vsled dela in žrtev nekaterih izvrstnih mladih izobražencev priborila dokaj zgodaj vodstvo v slovenskem kulturnem stremljenju. Bojeviti Fran Levstik in Josip Stritar sta dala kulturnemu razvoju slovenskega naroda nove smeri v hudih bojih z „narodnimi“ in političnimi reakcionarci.

Vse do vojne je živelo politično življenje Slovencev poglavito v teh dveh kolovozih. Enega je črtala „katoliška stranka“, katera se je pozneje pod vplivom dr. J. E. Kreka oplodila še s tako zvano „krščansko socialno“ akcijo med delavstvom. V vsem svojem političnem udejstvovanju je podčrtavala katoliško nestrpljivost in habsburško Avstrijo kot katoliško državo s posebno kulturno misijo napram vzhodu in Balkanu. Drugi kolovoz je orala „napredna stranka“, ki je postala popolnoma meščanska, ki pa je podčrtavala zlasti narodnostno načelo in potrebo enakopravnosti vseh, torej tudi slovanskih narodov v

Avstriji. Njeni vodniki so bili v kulturnem oziru napredni zapadnjaki, v socialno-gospodarskem pa reakcionarci, brez smisla za praktične potrebe in težnje kmetijskega in delavskega ljudstva.

Kot tretja stranka se je začetkom devetdesetih let začela uveljavljati še delavska stranka kot sestaven del avstrijske soc. dem. stranke. Zaradi politične konservativnosti katoliške stranke, ki je bila versko intransigentna, in zaradi neumevanja modernih socialnih problemov med Slovenci od strani napredne (liberalne) stranke, ki se je namenoma omejila le na maloštevilno meščanstvo, so v tedanji delavski stranki sodelovali tudi številni izobraženci, ki niso povsem soglašali z materijalistično filozofijo marksizma, temveč poudarjali tudi pomen socialne etike ob reševanju socialnih problemov ter važnost poljedelske produkcije, njenih posebnosti ter kmetijskega ljudstva za družbo in narod. Med njimi so bili tako zvali „Masarykovci“, ki so v mladosti študirali v Pragi, se tam seznanili s pokretom realistov in čeških socialistov ter pozneje širili nove socialne in kulturne nazore med Slovenci. Ti intelektualci so prevedli iz češke literature marsikaj v slovenščino, zlasti iz spisov Masaryka, prof. Drtine, prof. Bráfa, Macharja itd. Osnovali so leta 1902. tudi svoje glasilo, socialno revijo „Naši Zapiski“, ki so jo duhovno vodili pokojni dr. Anton Dermota in dr. Drag. Lončar, oba bivša slušatelja Masaryka v Pragi, in pisec tega izvestja. Kmetijske stranke tedaj še ni bilo, pač pa je baš pisec teh vrst že l. 1909. začel priobčevati v „Naših Zapiskih“ teoretske članke, v katerih je dokazoval potrebo modernega poljedelskega pokreta med Slovenci vsled njihove izrazite malokmetijske socialne strukture. Toda politične razmere so bile tako žalostne, da ni bilo moči v praksi ničesar doseči. Le pri posameznih volitvah so brez medsebojne zveze nastopali neodvisni kmetijski kandidati, med njimi je bil tudi današnji narodni poslanec Ivan Pucelj, ki so pa redno propadli pred klerikalno premočjo.

Izbruh svetovne vojne je vse tri tedanje slovenske politične stranke presenetil. Katoliška „Slovenska ljudska stranka“ se je takoj postavila na stran Avstrije, njena posvetna in duhovna inteligenca je dokazovala upravičenost vojne napovedi Srbiji. Sumničila je svoje politične nasprotnike veleizdajalskega mišljenja ter tako zakrivila in dopolnila marsikateri režimski zločin nad posamezniki. Dopovedovala je, da je politični spas Slovencev mogoč samo v cesarski Avstriji. Zato je bodrila Slovence, naj

ostanejo zvesti habsburški dinastiji in državi. V zmagovitem ruskem in srbskem pravoslavju je videla nevarnost za katolicizem, ki mu je dajala prednost pred narodnostjo. Stara generacija napredne ali liberalne stranke je istotako, vendar dokaj umerjeneješe poudarjala svojo lojalnost do dinastije in Avstrije, medtem ko se je med mlajšo neklerikalno inteligenco in dijaštvom našlo primeroma veliko nacionalističnih idealistov, med katerimi si je avstrijska policija iskala svoje žrtve. Slovenska oficijelna politika je ostala na Dunaju avstrijsko orijentirana skoraj vso vojno dobo do majniške deklaracije. Pač so posamezniki, med njimi zlasti dr. J. E. Krek, že poprej razmišljali o perečem jugoslovanskem vprašanju, o katerem so pa upali, da bo rešeno v avstrijskem smislu, ne v srbskem. Dr. J. E. Krek je bil o tem prepričan skoraj tik do majniške deklaracije v l. 1917., večina ostalih slovenskih poslancev, ki seveda niso bili niti najmanjše revolucionarno razpoloženi, pa so resno verovali v tako zvani „okvir“ habsburške monarhije prav do zadnjega! Političnih dejstev, ki to dokazujejo, je dovolj.

* * *

Politični preobrat koncem l. 1918. je obe vodilni slovenski politični stranki, a deloma tudi socijalnodemokratsko stranko (tako zvane „starine“) presenetil; med Slovenci je zavladal pravi politični kaos, v katerem so avstrijsko orijentirani politični vodniki izgubili glavé. Veliko trpljenje v vojni, rekvizicije živil in živine pri kmetih, vpliv ruske revolucije, propad toliko hvalisanega in oboževanega cesarstva — vse to je vodilo slovensko delavno ljudstvo socijalno in politično na levo. Poprej mala in slabo organizirana socijalnodemokratska stranka je hitro narastla. Med kmetskim ljudstvom pa je zrasel nov kmetijski pokret, ki je naglašal nezmožnost obeh slovenskih meščanskih strank, še nadalje zastopati interese kmetkega in podeželskega ljudstva sploh. Posamezniki so po vaseh začeli prirejati politične sestanke in shode in kmalu je šel od vasi do vasi glas, da ostani duhovska in posvetna gospoda za sebe, kmetje pa da morajo sami prevzeti vodstvo svoje politične in gospodarske usode. Končno so se zbrali krajevni vodniki tega novega gibanja, med katerimi pa ni bilo nobene inteligence razen nekaterih maloštevilnih poljedelskih strokovničarjev, dne 1. junija 1919. v Ljubljani ter so tu ustanovili „Samostojno kmetijsko stranko“. Na tem ustanov-

nem zborovanju je bil sprejet tudi program stranke, ki pa je zelo kratek in izraža v 19 točkah splošne zahteve in želje novega gibanja.

Vodilne misli tega programa so sledeče: Kmetško ljudstvo je treba zbrati v posebni, od desne in leve neodvisni politični organizaciji. Ta organizacija naj skrbi predvsem za njegovo strokovno in politično izobrazbo. Kmetška stranka pravi, da bo prijateljsko podpirala tudi druge stanove, zlasti pa obrtniškega.

Gustav Pirc,

bivši ravnatelj, pozneje predsednik „Kmetijske družbe za Slovenijo.“

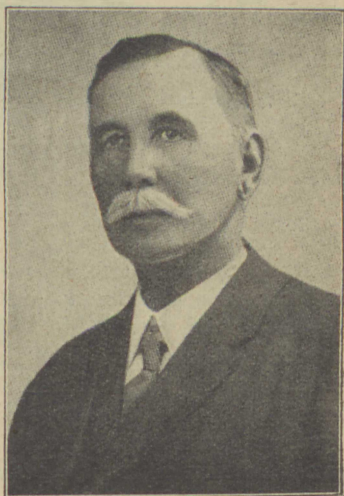
Dosedanjo ljudsko šolo je treba preurediti v kmetiškem smislu. Notranje ujedinjenje „troimenega naroda“ je treba podpreti in novo državo braniti. V verskem oziru bo stranka proti brezverju. Predvsem je dvigniti kmetijsko gospodarstvo. V tem pogledu so prometne zveze (ceste in železnice) najvažnejše. Izvoz poljedelskih produktov se mora podpirati zlasti s tem, da se znižajo železniški tarifi. Agrarna reforma naj se izvede ob sodelovanju kmetijskih zastopnikov in kmetijskih strokovnjakov. Država naj s posebnimi zakonodajnimi ukrepi prepreči propadanje kmetij. Pri sklepanju trgovinskih in carinskih pogodb se morajo varovati domači kmetijski interesi. Kmetška stranka zastopa tudi interese malih kmetov in poljedelskih delavcev ter se izreka za njihovo sta-

rošno in nezgodno zavarovanje. Treba je ustanoviti več poljedelskih strokovnih šol. Ko se dokončno določijo nove državne meje, naj se zniža stalna vojska na število, ki bo zadoščalo za vzdrževanje miru v deželi.

Kakor se vidi, je bil ta program enostaven, imajoč v vidiku predvsem gospodarske interese poljedelcev. Načelno se izraža za uveljavljanje demokracije v državni upravi in za novo državo SHS v smislu „notranjega ujedinjenja troimenega naroda“ (Slovencev, Hrvatov in Srbov).

Ta program se ni spuščal v razpravljanje o bodoči upravi

in politični ureditvi države, se ni izrekel niti za monarhično niti za republikansko vladno obliko, ni pobleže, in natančneje označeval stališča stranke napram posamezniku kot socialnemu bitju, napram narodni samoodločbi, ljudski samoupravi, kulturnemu udejstvovanju države itd. Program, kakršen je bil, je umstveni plod preprostih kmetov od pluga in motike, katerim so se vsa filozofična razglabljanja zdela odveč, ker so jih itak po svoji duši pojmovali enostavno, brez učene filozofske navlake. Temu odgovarjajoč je bil tudi organizacijski statut, ki je določal, da morejo izvrševati važne strankine politične funkcije le pravi kmetje ali kvečjemu še kmetijski strokovnjaki. Drugo inteligenco so načeloma odklanjali, ker ji kmetje splošno niso zaupali. Za načelnika stranke je bil izbran kmet Jakob Kušar, a tudi vsi trije podnačelniki stranke so bili kmetje. Eksekutivni odbor stranke je štev 60 članov, ki so bili vsi kmetski posestniki, to je ali kmetje od pluga in motike ali pa razni obrtniki na kmetih. Geslo stranke se je glasilo: „V boj za staro pravdo!“ Ogorčenje nad obema meščanskima strankama, katoliško „Slovensko ljudsko stranko“ in gosposko liberalno stranko („Jugoslovenski demokraci“), je med slovenskim ljudstvom neprestano naraščalo. S ponosom je tedaj nova „Samostojna kmetijska stranka“ kazala na razmere v novi češkoslovaški republiki, kjer je prevzela vladno koalicijo čeških socialnih demokratov in čeških agrarcev. Kazala je na polome meščanskih demokratskih strank vsepovsod ter na potrebo, da se tudi slovensko poljedelsko ljudstvo orijentira v novo smer („Kmetijski list“ I, št. 2).

Franc Zupančič,
poljedelec v Rakovniku na Dolenjskem, ugleden kmetijski pokretaš.

V organizacijskem pogledu je prirejala stranka številne shode po vaseh, na katerih so nastopali kot govorniki preprosti kmetje, drameči zavest in dajajoči pogum svojim tovarišem, da se končno osvobodijo vpliva gosposkih političnih strank. Krajevne

Manifestacijski shod kmetov v Ljubljani
dne 23. novembra 1919.

politične organizacije „Samostojne kmetijske stranke“ so se silno množile in kmalu ni bilo večje občine, kjer bi takšna krajevna organizacija ne obstajala. Vodstvo te slovenske stranke je poskušalo priti v stik tudi s hrvaškimi in srbskimi organiziranimi kmeti. V ta namen je bil sklican za dan 18. septembra 1919 sestanek, ki pa ni prinesel pozitivnega sadú. Da se stori vsaj nekaj za zaostalo politično vzgojo kmetijskega ljudstva, je izdala stranka svoj program s komentarjem v posebni brošuri, a strankino glasilo „Kmetijski list“ je priobčevalo poljudno razpravo: „Politični katekizem“, ki je tolmačil pojme o narodu, o državi, o strankah in razne politične ter socialno-gospodarske probleme. Ta razprava je izšla tudi v posebni brošuri.

V tej dobi je zborovalo v Belgradu neizvoljeno, od starih strank sestavljeno „Narodno predstavništvo“, ki pa za konsolidacijo gospodarstva in nove državne uprave ni bilo koristno. Vrstile so se pogoste vladne krize in kmetško ljudstvo je zaman čakalo na izvršitev obljubljenе agrarne reforme, na ureditev valute in blagovnih cen. Kmetško gospodarstvo proti pričakovanju ni napredovalo, a v gospodarskem življenju so neomejeno, po svoji mili volji vladali vsakovrstni verižniki. „Samostojni kmetijski stranki“ se v „Narodnem predstavništvu“ ni priznalo nobeno mesto, prav tako tudi v tedanji deželni vladi za Slovenijo ne, čeprav je bilo očitno, da stoji za njo veliko tisočev kmetijskega ljudstva. Z ozirom na to je sklicala „Samostojna kmetijska stranka“ za dan 23. novembra 1919 v Ljubljano velik

manifestacijski shod, katerega se je udeležilo nad 3000 kmetov, zlasti iz Kranjske. Na tem shodu so nastopili samo kmetski govorniki. Sprejeta je bila obširna resolucija, ki je v 19 točkah iznesla tedanje kmetске zahteve gospodarskega značaja. Kmetje so zahtevali v tej resoluciji: ustanovitev „Kmetijske zbornice“, odpravo izvozne carine, zlasti za živino, pre-skrbo ljudstva s ceneno obleko, ureditev cen za strojenje kož, uvedbo poldnevneга pouka na ljudskih šolah, domačo produkcijo modre galice za vinogradnike, splošno starostno zavarovanje in bolniško zavarovanje poljedelskih in kmetijsko-obrtnih delavcev, hlapcev, dekel, malih in srednjih kmetov, kazensko zasledovanje verižnikov, pomnožitev poljedelskih strokovnih šol, ureditev valute in blagovnih cen.

Ta resolucija je bila svečano izročena tedanjemu predsedniku deželne vlade za Slovenijo, ki je obljubil zavzeti se za njeno uresničenje pri centralni vladi v Belgradu.

Da odpomore potrebam kmet-skega prebivalstva pri nabavi raz-nih gospodarskih in drugih potreb-ščin, je ustanovila stranka osred-nje gospodarsko podjetje „Eko-nom“, in sicer na akcije. „Ekonom“ se je pozneje spremenil v zadrugo, ki še danes dobro uspeva.

Vendar je ta novi politič-ni in gospodarski pokret trpel na pomanjkanju enotne ideologije. Od vseh strani so prihajali ljudje v novo stranko, ki pa ni imela močnega idejnega vod-stva. Zato se je njen pomen in cilj tudi različno razlagal. Tako se je n. pr. enkrat pojavil celo dvom v umestnost splošne in enake volilne pravice, ki pa je ostal osamljen („Kmetijski list“, št. I/22). Za pravilni miselni in organizacijski razvoj stranke se je veliko trudil zaslužni kmetijski strokovnjak, dolgoletni ravnatelj „Kmetijske družbe“ v Ljubljani, Gustav Pirc. Zvesto mu je stal ob strani Čeh Bohuslav Skalický, ravnatelj kme-tijske šole na Grmu, in drugi. Vsled rastočega gibanja je mo-

Štefan Dobnik,
*podpredsednik bivše deželne
vlade za Slovenijo.*

rala stranka že 1. februarja 1920 poleg ljubljanskega centralnega tajništva ustanoviti politično tajništvo tudi v Celju in pozneje še v Mariboru. Strankino glasilo „Kmetijski list“ je dobilo strokovni prilogi „Nauki kmetijske in kmetske izobrazbe“ in „Obrtnik, izvestje obrtne organizacije SKS za Slovenijo“.

Dne 1. in 2. avgusta 1920 se je vršil v Belgradu kongres agrarnih strank Jugoslavije, na katerem so sodelovali delegati „Saveza zemljoradnika“ iz Srbije, „Seljački Savez“ iz Hrvatske,

Osrednja blagovna zadruga „Ekonom“ v Ljubljani.

„Težački Savez“ iz Dalmacije, „Savez Težaka“ iz Bosne in „Samostojna kmetijska stranka“ iz Slovenije.

Na kongresu se je načeloma sklenila ustanovitev enotne agrarne stranke za vso državo. Vendar je ta sklep ostal na papirju

vse do danes. Radičeva „Hrvatska republikanska seljačka stranka“ se tega kongresa ni udeležila, ker je smatrala, da nje-govi sklicatelji ne streme odkritosrčno za resničnim seljačkim pokretom v državi, ki mora biti povsem neodvisen od meščanskih političnih tvorb.

Dne 8. septembra 1920 se je vršil na Bledu prvi kmetski praznik, ki se ga je udeležilo nad 10.000 ljudi. Tudi na tem shodu so govorili skoro samo slovenski kmetje, nadalje zastopnik „Saveza zemljoradnika“ Srb Mihajlo Avramović in zastopnik „Seljaškega Saveza“ iz Hrvaške Gjuro Ljubić. Vendar so ta manifestacijska in organizatorična zborovanja, v kolikor so stremela po enotnosti kmetskega gibanja v vsej državi, ostala brez praktičnih rezultatov.

Končno je bilo tako zvano „Narodno predstavništvo“ po dveletnem brezplodnem životarjenju razpuščeno. Na dan 28. novembra 1920 so bile razpisane volitve v jugoslovansko konstituantno. Vsled sklepov bivšega „Narodnega predstavništva“ pod tedanjo Vesnić-Koroščevo vlado pa je bila suverenost konstituante okrnjena že vnaprej. Vprašanje vladne oblike je bilo izloženo. Predpisan je bil tudi poslovni red konstituante. Volilni red za konstituantno je sicer temeljil na splošni, enaki in proporčni volilni pravici, vendar je predvideval tako zvane

Kmetijski tabor na Bledu

dne 8. septembra 1920.

„kvalificirane“ kandidate s fakultetno izobrazbo. Vsak četrti kandidat je moral biti „kvalificiran“. Tako je bila „Samostojna kmetijska stranka“ primorana, poiskati si tudi med intelektualci, ki jih je doslej prezirala, svoje kandidate. Kljub temu so bili volilni izgledi obeh meščanskih strank, to je katoliške „Slovenske ljudske stranke“ in napredne „Jugoslovenske demokratske stranke“ slabi. Zakaj poleg „Samostojne kmetijske stranke“ so bili mali kmetje, kmetijski obrtniki in poljedelski delavci organizirani tudi še v „Kmetско-delavski zvezi“, ki pa je bila sestaven del delavske socijalistične stranke. Ta „Kmetско-delavska zveza“ je bila po svojem socijalnem pojmovanju radikalnejša od „Samostojne kmetijske stranke“, politično pa je šla za istim ciljem: osvoboditi podeželsko prebivalstvo vpliva ene in druge meščanske stranke. S precejšnjim uspehom so nastopali

med podeželskim prebivalstvom tedaj tudi komunisti, katerih jedro so bili bivši vojni ujetniki v Rusiji.

Volitve v Sloveniji so pokazale (brez mestnega volilnega okraja Ljubljana) sledečo sliko:

1. Katoliška „Slovenska ljudska stranka“ je dobila 55.412 glasov in 14 mandator. Njena pozicija med kmetiskim ljudstvom je torej bila silno oslabiljena.

2. Napredna „Jugoslovenska demokratska stranka“ je dobila 9.132 glasov in 2 mandata.

3. „Samostojna kmetijska stranka“ je dobila 33.577 glasov in 8 mandator.

4. Socijalni demokrati in „Kmet-sko delavska zveza“ skupaj so dobili 29.517 glasov in 6 mandator.

5. Komunisti so dobili 14.877 glasov in 5 mandator.

6. Narodni socijalisti so dobili 5.105 glasov in 1 mandat.

Dr. Janko Rajer,

*bivši narodni poslanec, sedaj
oblastni veterinarski referent
v Mariboru.*

Od „Samostojne kmetijske stranke“ so bili izvoljeni: kmetje Jakob Kušar, Ivan Majcen, Ivan Pucelj, Ivan Urek, Ivan Mermolja, Josip Drogenik in kvalificirana intelektualca dr. Janko Rajer in dr. Bogumil Vošnjak. V konstituenti so ti poslanci najprvo stopili v „Zemljoradnički klub“, ki je štel 38 poslancev, in sicer 14 iz Srbije, 12 iz Bosne, 8 iz Slovenije, 3 iz Dalmacije in 1 poslanca iz Vojvodine. Predsednik kluba je bil Srb

Vojislav Lazić, podpredsednika pa Slovenec Ivan Pucelj in Hrvat iz Dalmacije Ante Frantić. V ustavni odsek je bil izvoljen kot predsednik Srb Mihajlo Avramović. „Hrvatska republikanska seljačka stranka“ je dobila pri volitvah v konstituento 280.000 glasov in 49 mandator. Ni pa prišla v konstituento zaradi samovoljno izvedene politične centralizacije in okrnitve njene suverenosti.

V „Zemljoradničkem klubu“ so se kmalu pokazala nasprotstva. Med srbskimi „zemljoradniki“ in slovenskimi „kmetijci“, kakor so na kratko imenovali poslance SKS, so obstojale razlike

programatičnega in taktičnega značaja. Srbski zemljoradniki so poudarjali, da jih loči od ostalih strank, zlasti od radikalne in demokratske stranke, temeljno gledanje na državo in njeno notranjo-socijalno uredbo. Politično se je mogel „Savez zemljoradnika“ v Srbiji uveljaviti samo v najhujšem boju proti meščanski politiki, zlasti proti radikalom. Oni da so izrazita in nepomirljiva razredna stranka. Zato so bili nepomirljivi opozicijonalcii proti radikalno-demokratski vladi, ki ji je stal na čelu pokojni Nikola Pašić.

Slovenska „Samostojna kmetijska stranka“, ki je nastala še-le po zlomu napol fevdalne Avstrije, je bila odločno za novo državo Jugoslavijo. V njenih vrstah je prevladovala stanovska, ne pa tudi razredna zavest. Socijalno so izpovedovali nekakšen solidarizem. Doma v Sloveniji so se mogli uveljaviti le v hudih in srditih bojih s klerikalizmom, ki je bil pred vojno absolutni politični gospodar med Slovenci. Novi kmetijski pokret, v katerega je prišlo tudi precej predvojnih liberalcev iz podeželja, se je najbolj bal, da se povrnejo časi klerikalne samovlade. Na ustavno vprašanje nove države niso polagali velike važnosti. V tem pogledu so bil tako rekoč brez skušenj in znanja. Do volitev so bili zagovorniki široke ljudske in pokrajinske „samouprave.

V tem pogledu je bil njihov besednik „kvalificirani“ poslanec in bivši član „Jugoslovenskega odbora“ v Londonu univ. prof. dr. B. Vošnjak, pozneje član ustavne komisije, ki jo je imenoval še za časa „Narodnega predstavništva“ bivši ministrski predsednik Stojan Protić. Ustavnemu načrtu, ki ga je izdelala ta komisija pod predsedstvom prof. Slobodana Jovanovića, je dodal dr. B. Vošnjak svoje oddvojeno mnenje, v katerem se zavzema za pokrajinsko upravno razdelitev. Pokrajinam naj bi stali na čelu pokrajinski namestniki in pokrajinske skupščine z lastnimi proračuni in zelo obsežnim avtonomnim delokrogom. „Samostojna

Ivan Kirbiš,
poljedelec v Prepolju pri Mariboru, bivši narodni poslanec in znan kmetijski pokretaš.

kmetijska stranka“ je izjavila ponovno, da se strinja s tem naziranjem, vendar ni smatrala ustavnega vprašanja za bogvé kako pomembnega. Poudarjala je le bolj potrebo, da dobi nov država čimprej ustavo, ker ni doprineslo „Narodno predstavništvo“ v dveh letih svojega životarjenja ničesar za njeno konsolidacijo. Glavno paznjo je polagala stranka na gospodarski del svojega programa. Hotela je, da se dvignejo cene poljedelskim produktom, da se ukinejo za te izvozne carine, da se doseže cenejši uvoz manjkajočih industrijskih izdelkov, da se pomnoži strokovno šolstvo, skratka, da se dvigne materialni standard kmetškega ljudstva, ki naj se tako reši tudi klerikalnega gospodarskega vpliva. Zlasti v tej zadnji točki se je njeno stremljenje skladalo z nameni meščanskih liberalcev. Že iz teh kratkih navedb se lahko posname, da je bilo trajno sodelovanje srbskih zemljoradnikov in slovenskih „kmetijcev“ v ustavni borbi, ki je bila na dnevnem redu vsega tedanjega političnega življenja v Jugoslaviji, nemogoče. Nadaljna velika ovira za sodelovanje je bila tudi manjkajoča enotna ideologija. To se je pozneje maščevalo.

Nikola Pašić je moral svojo radikalno-demokratsko vlado okrepiti. V konstituenti tedaj še ni imel večine, tudi vlada je bila sestavljena pretežno iz Srbijancev. Razen demokratov so bili skoro vsi „prečani“ v opoziciji. Pašić je vabil v svojo vlado predvsem „zemljoradnike“ in bosanske muslimane, ne izključujoč pri tem niti klerikalcev. Zemljoradniki so omahovali sem in tja, ker niso bili idejno enotni. Srbski zemljoradniki so dejali: „Ne umažimo si rok s starimi strankami, ki so polne grehov“. Slovenski „kmetijci“ pa so rekli: „Smo za vstop v vlado, ako je to izvedljivo z našim programom. Toda treba je izdelati naše pogoje!“ („Kmetijski list“ z dne 3. II. 1921). V ustavnem odboru konstituante so spočetka člani „Zemljoradniškega kluba“ nastopali složno. Na seji tega odbora dne 7. februarja 1921 je govoril o vladnem ustavnem načrtu zastopnik „Saveza zemljoradnika“ Mihajlo Avramović, ki ga je grajal, češ da vsebuje samo politično stran države, njeno socialno-ekonomsko vsebino pa popolnoma ignorira. Najvažnejša za kmetško ljudstvo so gospodarska in kulturna načela, na katerih naj sloni država, ki je agrarna.

Zastopnik slovenskih „kmetijcev“ v ustavnem odboru, dr. B. Vošnjak, je v svojem govoru istega dne soglašal z Avramovićem. Odklonil je politični centralizem in zahteval „najobširnejšo in najsvobodnejšo samoupravo“, v kateri se bodo mogle razviti energije Slovencev. Upravni centralizem bi bil škodljiv. Odkla-

nja pa tudi avtonomijo, ki jo nekateri zahtevajo. I centralizmu i avtonomiji postavlja nasproti unitarizem in administrativno decentralizacijo.

Dne 6. marca 1921 se je vršil v Ljubljani letni občni zbor „Samostojne kmetijske stranke“, katerega se je udeležilo nad 300 delegatov. Tu je bil sprejet nov organizacijski statut in resolucija, ki iznova poudarja potrebo enotne državne kmetijske stranke. Za prvi začetek naj se pa takoj osnuje „Zveza kmetiskih strank“ v Jugoslaviji. O politični situaciji je poročal poslanec Ivan Pucelj, ki je rekel: „Iz različne naše zgodovine izhaja tudi naše sedanje nesoglasje v taktiki in okolnost, da presojamo vsako vprašanje različno. Odtod tudi različno mnenje glede našega vstopa v vlado. Tudi Šumadijci hočejo podpirati vlado pri sprejetju ustave, nočejo pa v vlado, ker se boje, da bi se kompromitirali. Nasprotno pa mi razumemo Pašića, da je naša moralna podpora v zadevi ustave sicer razveseljiva, da pa za ugled države nima tistega pomena, kakor bi ga sicer imela, če se ne bi bali z vstopom v vlado povedati svetu, da ustavo krijemo s svojim imenom, da smo vsi eno. — Vprašanje je sedaj, ali naj z ozirom na čistost ideje še dalje odlašamo z vstopom v vlado ali pa naj skušamo z vstopom doseči važne gospodarske koncesije.“

Zmagala je oportuniteta, zakaj občni zbor je soglasno izrekel zaupnico svojim poslancem, ki so stopili na pot praktičnih političnih uspehov in pridobivanja koncesij gospodarskega značaja.

Poslanci „Samostojne kmetijske stranke“ so sedaj izstopili iz „Zemljoradniškega kluba“, osnovali svoj lastni klub, ki se je pridružil vladnim strankam, a poslanec Ivan Pucelj je prevzel ministrstvo poljedelstva in vodâ.

V polemiki, ki se je na to razvila med srbskimi zemljoradniki in slovenskimi „kmetijci“, je očital Mihajlo Avramović

Ivo Sancin,
sedanji predsednik „Kmetijske
družbe za Slovenijo“.

„Samostojni kmetijski stranki“, da je po svoji sestavi in politiki povsem meščanska stranka. Slovenski „kmetijci“ so odgovarjali, da so izstopili iz skupnega kluba, ker je vladal v njem absolutizem nekaterih oseb. V stvarnem pogledu pa so poudarjali, da ne soglašajo z razrednim stališčem, ki ga zavzema „Savez zemljoradnika“, zlasti da ne soglašajo z zemljiško reformo, kakor jo predvideva njihov program, ki da je sploh preveč komunistično pobarvan („Kmetijski list III, 13).

Ivan Pucelj.

Kot vladna stranka se je „Samostojna kmetijska stranka“ izrekla za čimprejšnji sprejem ustave po vladnem, to je Pašičevem načrtu, ki pa se tekom parlamentarne razprave lahko še izboljša. Na drugi strani je kazala na praktične uspehe svoje nove politike. „Samostojna kmetijska stranka“ je s poudarkom naštevala sledeče konkretne uspehe gospodarskega značaja, ki jih je dosegla s svojim vstopom v vladno za kmetstvo in sploh podeželsko ljudstvo:

1. Svoboden izvoz živine in poljedelskih produktov ter znižanje izvozne carine za nje.
2. Prost izvoz težkih konj in žrebet.
3. Dovolitev klanja telet.
4. Odpravo davka na živinske kupčije.
5. Odpravo trošarine na vino vinogradnikov za lastni konsum.
6. Davka prosto žganjekuho za lastno potrebo.
7. Znižanje uvoznih carin za industrijske izdelke.
8. Oprostitev poljedelcev in kmetijskih obrtnikov od novega prometno-poslovnega davka.
9. Ustanovitev nove kmetijske šole na Gorenjskem.
10. Oprostitev vojaške službe za sinove-edince.

Poleg tega so navajali med doseženimi uspehi tudi razne administrativne olajšave, denarne subvencije za zadrage in razne kmetijske institucije, podpore za oškodovance pri elementarnih nezgodah itd.

Dne 28. aprila 1921. se je vršil občni zbor „Kmetijske družbe za Slovenijo“, ki je imela tedaj še nad 20.000 članov. Na tem občnem zboru je zmagal kandidat „Samostojne kmetijske stranke“ Gustav Pirc kot predsednik družbe. Tudi v njen

upravni odbor je bila izvoljena večina njenih somišljenikov. V tedanji pokrajinski vladi za Slovenijo je dobila „Samostojna kmetijska stranka“ 2 poverjeništv: oddelek za kmetijstvo in za javna dela ter podpredsednika (Štefana Dobnika) vlade. Njen poslanec Iv. Urek, ki je pozneje prešel k „Samostojni demokratski stranki“, pa je postal podpredsednik konstituante. Pri občinskih volitvah v Sloveniji l. 1921. je „Samostojna kmetijska stranka“ dobila zastopstvo v 417 občinah, od teh večino v 134 občinskih zastopih. Klerikalci so dobili pri teh volitvah skupno

Palača „Kmetijske družbe za Slovenijo“

7654 občinskih odbornikov, „Samostojna kmetijska stranka“ pa 2619. O bin-kostih l. 1921. je organizirala stranka izlet slovenskih poljedelcev v večjem številu na Češko, zlasti v Prago, kjer se je vršil tedaj kongres „Češko-slovaške re-

publikanske stranke poljedelcev in malih kmetov“.

Na Vidov dan l. 1921. je bila končno v konstituenti sprejeta ustava, s katero se je dovršila dejanski že l. 1918. započeta centralizacija vsega političnega in administrativnega življenja v Jugoslaviji. Država se je brez ozira na stare kronovinske meje, izvzemši Bosno in Hercegovino, razdelila na 33 okrožij, od katerih noben ne sme imeti več kot 800.000 prebivalcev. Poslanec „Samostojne kmetijske stranke“ dr. Bog. Vošnjak je v svojem govoru na 20. seji konstituante v imenu kluba izjavil, da bo glasoval za sprejem ustave, ker je državi potrebna, ker ni reakcijonarna, ker predvideva samoupravo po okrožjih in končno, ker onemogočuje plemenske politične grupacije. Krfska deklaracija iz l. 1917. da je bila le nekak politični program, ki pa ni v danih razmerah povsem izvršljiv. Na more-

bitni ugovor, da bo nova ustava sprejeta brez in proti Hrvatom, izjavlja, da dvomi, da bi bila v 49 mandatih HRSS (Radićeva stranka) izražena prava ljudska volja.

Za ustavo je glasovalo 257 poslancev. Proti njej so glasovali: zemljoradniki, narodni socijalisti, socijalni demokrati, republikanci in klerikalci. Še pred glasovanjem so zapustili konstituanto „Hrvatska zajednica“ (Hrvatska meščanska stranka) in komunisti. „Hrvatska republikanska seljačka stranka“ pa v konstituanto sploh ni prišla.

Tudi po sprejetju „Vidovdanske ustave“ je ostala „Samostojna kmetijska stranka“ na politični liniji, ki jo je nastopila v konstituenti. Doma se je borila i proti klerikalcem i proti meščanskim demokratom (JDS, oziroma SDS), v parlamentu pa je napram „Savezu zemljoradnika“ in „Hrvatski republikanski seljački stranki“ poudarjala potrebo pozitivnega in konstruktivnega dela za državo in kmetско ljudstvo. Zato je ostala tudi še po sprejetju ustave v vladi vse do decembra 1. 1922., ko je Pašić sestavil homogeno radikalno volilno vlado. Med pozitivnimi uspehi svojega nadaljnega dela v vladni koaliciji radikalov in demokratov je naglašala „Samostojna kmetijska stranka“ sedaj zlasti: znižanje izvozne carine na svinje in uzakonitev železniške zveze z morjem preko Kočevja.

„Samostojna kmetijska stranka“ je bila še vedno organizacijsko precej močna. Na njenem letnem občnem zboru dne 27. novembra 1922 je sodelovalo 600 delegatov. Tajniško poročilo je naglašalo, da ima stranka na bivšem Kranjskem 239 političnih krajevnih organizacij, v območju tajništva v Celju 78, onega v Mariboru pa 66. Stranka je dobila v tekočem poslovnem letu odločilni vpliv tudi na „Zvezo slovenskih zadrug“, ki obstoja že 20 let. Tudi na tem občnem zboru je podal politično poročilo posl. Ivan Pucelj, ki je naglašal politične in gospodarske uspehe, ki jih je dosegla stranka v vladi za državo in kmetско ljudstvo.

„Savez zemljoradnika“ je prenesel borbo proti „Samostojni kmetijski stranki“ že poprej tudi v Slovenijo. Ob priliki zborovanja njenega okrožnega odbora v Celju v januarju 1922 so gradili nekateri delegati oportunistično politiko stranke.

Sprejetje „Vidovdanske ustave“ je bila velika in težka politična napaka, ker se je ž njo uzakonila s prvim decembrom 1918 započeta politična in upravna državna centralizacija. Ta je utrdila politično premoč Belgrada in omogočila hegemonijo bivše Srbije v novi državi.

Na zborovanje v Celje sta prišla tedaj tudi 2 delegata „Saveza zemljoradnika“, Komadinić in dr. Prohaska, ki sta s slovenskimi disidenti, z dr. Antonom Novačanom na čelu ustanovila slovensko sekcijo „Saveza zemljoradnika“. Ta struja je začela izdajati tednik „Naša vas“, ki pa se je že meseca aprila 1922 zopet ločila od srbskih zemljoradnikov, češ da je monarhistična. Pridružila se je razširjajočemu se republikanskemu pokretu „Hrvatske republikanske seljačke stranke“. Po notranjih bojih, ki so nastali tik pred volitvami dne 18. marca 1923., se je ta struja razšla tudi s to stranko ter je nastopila ob volitvah samostojno kot „Slovenska republikanska stranka“. Dosegla je 1449 glasov.

* * *

Proti politični in administrativni centralizaciji v Jugoslaviji je nastopala že od l. 1918. dalje „Hrvatska republikanska seljačka stranka“, ki je zahtevala k o n f e d e r a t i v n o ureditev nove države na temelju kmetske ideologije. V konstituenti pa je nastopil proti Pašićevemu vladnemu ustavnemu načrtu, ki je predvideval politično in upravno centralizacijo po vzorcu upravne ureditve Italije in Francije, tudi prvi ministrski predsednik Jugoslavije Stojan Protić s svojimi maloštevilnimi pristaši. On je zlasti naglašal, da je administrativni aparat, s katerim razpolaga Belgrad, prešibek, da bi mogel dobro in uspešno rešiti svojo ogromno nalogo, zlasti dokler je v novi državi v veljavi kar pet različnih upravnih in davčnih sistemov. Slovenski klerikalci so v konstituenti predložili svoj lastni ustavni načrt, ki je predvideval eno centralno zakonodajo in pokrajinske avtonomije po vzorcu kronovinskih ali deželnih avtonomij v bivši Avstriji. Poleg njih je nastopala za zakonodajno avtonomijo in za „Zedinjeno Slovenijo“ tudi skupina slovenskih intelektualcev. Že meseca februarja 1921 je namreč 43 slovenskih kulturnih delavcev, med njimi 11 univerzitetnih profesorjev, podpisalo deklaracijo, v kateri se izrekajo za „avto-

Dr. Dragotin Lončar.

nomijo slovenskega, že itak (po Italiji in Avstriji) dovolj razkošanega ozemlja, in sicer v takem obsegu, ki bi ne slabil moči države, ampak jo krepil, dajajoč razmah individualnim silam edinic“. Iz te politično neorganizirane skupine se je v mesecu aprilu

Stjepan Radić

1921 pokrenil tudi politični tednik „Avtonomist“ pod vodstvom pisca tega poročila, Albina Prepeluha.

Uzakonjena centralistična državna uprava praktično res ni bila kos svoji nalogi. V državnih upravnih centralah se je nameščalo nesposobno uradništvo z vidika strankarske pripadnosti. Korupcija, tatvine javnega imetja, očitno gaženje zakonov je postalo vsakdanji pojav. Zato je med tako zvanim „prečanskim“ prebivalstvom neprestano naraščala nezadovoljnost, zlasti ker so bivše avstro-ogrske pokrajine nekdanj upravno vendarle precej

prednjačile predvojni Srbiji. Tudi davščine so neprestano naraščale in so vsled boljšega administrativnega aparata v „prečanskih“ deželah obremenjevale njihovo prebivalstvo bolj kot pa ono v predvojni Srbiji in Črnigori, kjer je uprava funkcijonirala slabo ali pa sploh ne. Kot najbolj izrazita in intrasigentna „prečanska“ stranka je bila na glasu „Hrvatska republikanska seljačka stranka“, zato je njen pokret naglo naraščal. Nosilec tega modernega pokreta pa je bil preprosti hrvatski seljak. Ta pokret je takoj po volitvah v konstituantno prestopil svoje prvotne geografske meje, to je „bansko Hrvatsko“, ter se razširil tudi na Dalmacijo, Bosno, Hercegovino, Vojvodino in končno še na Slovenijo. Slovenski klerikalci so imeli velik strah pred tem mogočnim pokretom, ki je bil socialno seljaški, politično republikanski, narodno pa je priznaval v zgodovini doživljeno narodno kulturo i Hrvatov i Slovencev i Srbov. Zato so klerikalci politično hitro izrabili misel avtonomije Slovenije kot agitatorično geslo, ki so mu primesili še versko nestrpnost in srbofobstvo. To svoje novo politično geslo so v Sloveniji spretno izrabili proti naprednjakom, zlasti pa proti tistima dvema strankama, ki sta v konstituenti glasovali za „Vidovdansko ustavo“, to je proti „Samostojni kmetijski stranki“ in „Samostojnim demokratom“.

Inž. Franc Zupančič,
predsednik „Zveze slovenskih
zadrug“ in član oblastne skup-
ščine v Ljubljani.

Volitve v novi parlament, ki so se izvršile dne 18. marca 1922, so pokazale v Sloveniji sledečo sliko (izven Ljubljane, ki si je izvolila sam. demokrata):

1. Katoliška „Slovenska ljudska stranka“ 102.127 glasov, 21 mandatov;
2. „Samostojna kmetijska stranka“ 11.005 glasov, 1 mandat (Ivan Pucelj);
3. Radičeva „Hrvatska republikanska seljačka stranka“ 10.168 glasov, 2 mandata (v Prekmurju);
4. „Samostojna demokrat. stranka“ 11.138 glasov, 1 mandat:

5. Komunisti 11.371 glasov, nobenega mandata;

7. Nemci 5980 glasov, 1 mandat.

Ostale glasove so dobile druge manjše politične skupine.

„Samostojna kmetijska stranka“ je torej pri teh volitvah nazadovala; zato pa se je sedaj lotila organizacijskega dela v svojih vrstah. Začela je najprej posvečati več pažnje zadrugištvu. V tem oziru je začel z delom zlasti ravnatelj „Zveze slovenskih zadrug“ Franc Trček, ki se je teoretično izšolal v Pragi. Objavil

Franc Trček,

ravnatelj „Zveze slov. zadrug“
in kmetski zadrugiški pokretaš.

je več propagandnih spisov v „Kmetijskem listu“ in pozneje v „Grudi“. Na občnem zboru „Zveze slovenskih zadrug“ dne 17. maja 1923., ki je pol leta prej prešla v roke „Samostojne kmetijske stranke“, se je poročalo, da se je število njenih članic - zadrug v tem kratkem času zvišalo od 76 na 100. Sedaj ima včlanjenih že 161 zadrug, ima 21 milijonov Din vlog ter nad 210 milijonov Din letnega prometa. „Zveza“ ima živahen razvoj, njene zadrugiške članice kakor tudi njene hranilne vloge hitro naraščajo. Postala je žarišče naprednega in neodvisnega zadrugištva v vsej Sloveniji. Njen predsednik je postal tedanji poslevodeči podpredsednik SKS, ing. Fran Zupančič. Meseca maja 1923 se je na ljubljanski univerzi osnoval agrarni akademski klub „Njiva“. Na zborovanju agrarne omladine v Pragi o binkoštih l. 1923. so zastopali komaj začetno mladinsko kmetsko organizacijo v Sloveniji 3 delegati. Kongresa „Saveza zemljoradnika“ v Čarugi dne 26. avgusta 1923 se je udeležil tudi delegat „Samostojne kmetijske stranke“ J. Bukovec, ki je pozval kongres, naj ustvari temelje za enotno kmetsko fronto v vsej državi. S sodelovanjem „Zveze slovenskih zadrug“ se je omogočil mnogim kmetskim mladeničem, ki so sodelovali v pokretu, obisk petmesečnega „Zadrugiškega tečaja“ na drž. trgovski šoli v Ljubljani, kar se letno še vedno ponavlja. Letni občni zbor „Samostojne kmetijske stranke“, ki se je vršil 22. decembra 1923, je odobruje vzel na znanje politično

poročilo poslanca Ivana Puclja, ki se v novem parlamentu ni pridružil še nobenemu klubu. Poleg 300 delegatov je posetil ta občni zbor tudi predsednik „Saveza zemljoradnika“, Voja Lazič. V smislu tu storjenih sklepov so se 3. januarja 1924 sestali v Zagrebu delegati „Saveza zemljoradnika“ in „Samostojne kmet. stranke“, da so podpisali „zapisnik o sporazumu“, po katerem sta imeli odslej „S. Z.“ in „SKS“ skupni glavni odbor in skupni poslanski klub. Vendar je SKS v organizacijskem pogledu ostala avtonomna. Mladinska kmetška organizacija je začela že l. 1923. snovati po deželi „Društva kmetških fantov in deklet“, ki so se zvezala v posebno „Zvezo“ teh društev in katere glasilo je postal mesečnik „Gruđa“, ki je izšel prvič meseca marca 1924. Stranka je priredila za svoje pristaše tudi več političnih in kmetijsko - poučnih tečajev. Na Češko je poslala nekaj kmetških mladeničev, da se tam seznaniijo z naprednim gospodarstvom v poljedelstvu. Kongresa „Češkoslovaške republikanske stranke poljedelcev in malih kmetov“ dne 13.—18. maja 1924 so se udeležili

Palača „Zveze slovenskih zadrug“
v Ljubljani.

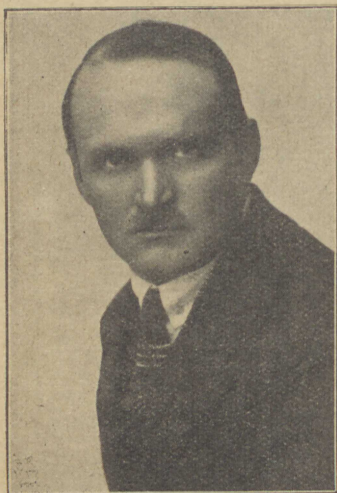
po delegatih tudi Slovenci na čelu z dr. Riko Fuksom, organizatorjem sokolstva v Sloveniji.

V dneh od 5.—7. septembra 1924 pa je organizirala „Samostojna kmetijska stranka“ v Ljubljani prvi kongres „Zveze slovenske kmetijske mladine“. Posetili so ga izmed inozemcev zlasti Čehi, med njimi tedanji poljedelski minister dr. Milan Hodža, urednik „Venkova“ Šmoranc, ing. Černohorski in drugi. Od bolgarskih zemljoradnikov so prišli tudi nekateri bivši mi-

nistri v vladi Stamboliskega: Obov, Atanasov, Stojanov in drugi. Na tem kongresu je dr. M. Hodža predaval „O agrarizmu in slovanstvu“, katera razprava je izšla v slovenščini tudi v posebni brošuri.

Meseca septembra 1924 je bila ustanovljena „Kmetijska tiskovna zadruga“, ki izdaja pod skupnim imenom „Kmetijske Matice“ vsako leto po 4 knjige zabavne in poučne vsebine za svoje člane. Ta zadruga je izdala doslej tudi več kmetijsko-strokovnih knjig in velik filozofski spis univ. prof. dr. Vebra: „Idejni temelji slovanskega agrarizma.“

*

Janko Bukovec,

*član oblastne skupščine
v Ljubljani.*

Med tem je po vseh tistih deželah bivše avstro-ogrske monarhije, ki so se l. 1918. prostovoljno priključile Jugoslaviji, neprestano

naraščalo republikansko in kmetско gibanje, katerega jedro je bila „Hrvatska republikanska seljačka stranka“. Državna uprava se je bolj in bolj centralizirala, kar je bilo enako pomembno nivelizaciji v škodo tako zvanih „prečanskih“ krajev. Kljub svoji dokazani nesposobnosti je kvarno posegala tudi še v tista ostala področja državne, a tudi avtonomne administracije, ki je bila še prilično dobra. Problem državne administracije je postal za vso državo najvažnejši. Na drugi strani pa je postajal politični pritisk na opozicijske kmetске in republikanske stranke bolj in bolj nasilen. Pri tem so se gazili tudi veljavni zakoni in celó določbe nove „Vidovdanske ustave“

tako zelo, da se je znatno zmanjšala pravna sigurnost v področjih političnega državnega življenja. „Hrvatska republikanska seljačka stranka“ je bila končno postavljena še pod določila „obznane“, zakona, ki je veljal doslej samo za komunistično propagando in nasilna politična dejanja. Oblast je razpustila vse organizacije HRSS, zaplenila je njihove arhive, vidnejše predstavnike pokreta z vodstvom in s predsednikom stranke Stjepanom Radičem vred pa pozaprla. S tem pa pokret nikakor ni bil udušen. Nasprotno, naraščal je.

V Sloveniji so se ideje tega socijalnopolitičnega gibanja začele širiti tudi že med pristaši katoliške „Slovenske ljudske stranke“, katere vodstvo je naposled bilo prisiljeno, začeti koketirati z novim pokretom, zatrjujoč na shodih in v časopisju, da je katonška SLS edino prava republikanska in slovenska stranka, a ne ona, ki jo vodi Stjepan Radič. S takšnimi in podobnimi slepili se je posrečilo temu vodstvu, ki je od l. 1918. dalje zlorabljalo že vsa mogoča modna politična gesla, od „jugoslovenskega nacionizma“ pa vse do „katoliškega boljševizma“, obdržati disciplino v vrstah SLS, za katero so se iz cerkvenopolitičnih razlogov potezali zlasti tudi slovenski škofje.

Okoli tednika „Avtonomist“ so se sedaj zbirali republikanski napredni Slovenci, zlasti pa mali kmetje, kmetski obrtniki in delavci. Dne 12. oktobra 1924. so se zbrali njihovi štajerski zaupniki v Ptuj, dne 19. oktobra 1924 pa kranjski zaupniki v Ljubljani na posvèt. Plod teh dveh zborovanj je bil, da se ustanovi za Slovenijo „Slovenska republikanska stranka kmetov in delavcev“ s programom in s cilji, kakor jih je na Hrvaškem zasledovala HRSS. Za njenega načelnika je bil izbran pisec tega poročila, za njenega političnega tajnika pa „masarykovec“, prof. dr. Drag. Lončar. Program nove stranke je poudarjal, da hoče ona zasledovati kulturnopolitične in socijalnogospodarske smotre na temelju prirodnih in zgodovinskih dejstev sloven-

Miloš Štibler,
*predsednik „Kmetijske tiskovne
zadruge“ v Ljubljani.*

skega naroda. Poudaril je, da se naslanja vedno in povsod na bistvo Slovencev, to je na njihov jezik, njihovo verstvo in njihovo čuvstvovanje. Slovenci da so kmetški in delavski narod. Narodno edinstvo je zaenkrat nemogoče, pač pa državnopolitično edinstvo. Zato pa bodi Jugoslavija zvezna država. Ker pa je narod izvir in nosilec vse politične moči, zato se izreka stranka za republikansko državno obliko. V to državno zajednico naj se čimprej pritegnejo še Bolgari. V posebnih programatičnih poglavjih o „človeških pravicah“, o „samoodločbi malih narodov“, o „suverenosti ljudstva“, o socijalnih, gospodarskih in kulturnih načelih gibanja, o „narodni obrambi“, o „davkih“, o „sodstvu“ itd. je dobil pokret jasne smernice, kako si zamišlja družbeno in državno organizacijo v Jugoslaviji. Glavni odbor stranke je štel 35 članov, skoro samih malih kmetov, obrtnikov in delavcev. Zaradi zadevnih sporazumnih sklepov se je preimenoval tednik „Avtonomist“ v „Slovenskega republikanca“. V propagandne svrhe se je izdal strankin program „Temeljni nauk Slovenske republikanske stranke kmetov in delavcev“ v posebni brošuri.

Albin Prepeluh.

Poleg njega je izšel tudi prvi zvezek „Politične šole (Zakaj smo republikanci?). Nova stranka je stopila takoj v federativno zvezo z HRSS, a njen načelnik je postal član eksekutivnega odbora HRSS v Zagrebu. Obe stranki ste tvorili enoten političen in socijalen pokret v Jugoslaviji.

Toda nova stranka je naletela v Sloveniji na velike, nepredvidene težkoče. Dejanski je bila tudi ona postavljena pod „obznano“. Njeno glasilo se je pogosto brez vsake zakonite upravičenosti plenilo. Njene shode in sestanke je politična oblast prepovedovala in razpuščala. Tudi so morali nekateri vidnejši predstavniki gibanja brez zakonite utemeljitve v zapor. Dasi je bilo zaradi teh političnih nasilj vsako smotrno organizatorično delo že od početka podvezano, so kmetje in delavci sami ustanavljali politične krajevne odbore. Pričele so se že priprave za ustanovitev lastne tiskovne zadruga „Naš Dom“.

Proti pričakovanju in predčasno pa je bila Narodna skupščina v Belgradu razpuščena meseca novembra 1924 in na dan 8. februarja 1925 so bile razpisane nove volitve. To je novo stranko seveda prehitelo, ker je morala v volilno borbo organizatorično in agitacijsko nepripravljena. Nosila je veliko breme, ker je morala voditi boj na vse strani, a poleg tega prenašati še vse številne šikane policije, ki je nad njo po višjem ukazu dejanski izvajala „obznano“. Velika katoliška „Slovenska ljudska stranka“ je usmerila sedaj ves svoj ogromni agitacijski aparat proti novemu republikanskemu in kmetškemu gibanju. Njeno glasilo „Slovenski republikanec“ se je zaplenjevalo, a nove izdaje lista se niso dovoljevale. Celo njeni cenzurirani agitacijski letaki so se policijsko zaplenjevali na poštnih uradih. Po vaseh so se pri kmetih in obrtnikih, ki so bili znani kot krajevni vodniki pokreta, ponavljale hišne preiskave, odvezemala se je osebna korespondenca, letaki in brošure, a vsi njeni volilni shodi so stali pod policijskim nadzorstvom. To je bilo tembolj učinkovito, ker je mladi pokret razpolagal le z neznatnim številom sposobnih sodelavcev iz vrst inteligence.

Andrej Kelemina,
bivši narodni poslanec.

Volitve dne 8. februarja 1925 so prinesle sledeči politični rezultat (izven mestnega volilnega okrožja Ljubljana, ki si je to pot izvolila klerikalca za zastopnika v parlamentu):

1. Katoliška „Slovenska ljudska stranka“ 100.612 glasov; 20 mandatov;
2. „Slovenska republikanska stranka kmetov in delavcev“ 20.426 glasov in 3 mandate (od teh dva Hrvata v Prekmurju);
3. „Samostojna kmetijska stranka“ 12.327 glasov in en mandat;
4. „Samostojna demokratska stranka“ 19.649 glasov in dva mandata;
5. Socijalistične frakcije skupno 6819 glasov in nobenega mandata;

6. Komunisti 5024 glasov in nobenega mandata.

Ostali glasovi so odpadli na razne manjše politične skupine.

Po teh volitvah so vsi trije mandatarji „Slovenske republikanske stranke kmetov in delavcev“ stopili v parlamentu v „Hrvatski seljački klub“, poslanec „Samostojne kmetijske stranke“ Ivan Pucelj pa v klub „Saveza zemljoradnika“.

Ti dve stranki je ločilo doslej načelno le to-le dvojce: „Samostojna kmetijska stranka“ je bila od časa, ko se je v

Emeran Stoklas,

*tajnik okrožne organizacije SKS
za Ptuj in kmetški pokretas
v Halozah.*

konstituanti angažirala za Vidovdansko ustavo, v njenem smislu in tolmačenju za „narodno in državno edinstvo“ Slovencev, Hrvatov in Srbov. „Slovenska republikanska stranka kmetov in delavcev“ pa je naglašala, da so Slovenci, Hrvati in Srbi trije narodi, vsak s svojo posebno, toda sorodno narodno kulturo, a Slovenci da imajo poleg tega še svoj lastni književni narodni jezik že od časov protestantske reformacije. „Samostojna kmetijska stranka“ je zagovarjala politični centralizem v smislu „Vidovdanske ustave“ ter se je izrekla le za samoupravo po novih 33 okrožjih. „Slovenska republikanska stranka kmetov in delavcev“ je postavljala zahtevo po zakonodajni samoupravi pokrajin, to je „Združene Slovenije“.

Kmalu po izvršenih volitvah se je v vrstah „Samostojne kmetijske stranke“ začela diskusija o tem, ali ni bila morda s sprejemom „Vidovdanske ustave“ storjena politična napaka. Zlasti mlajši naraščaj stranke je zastopal misel, da je zahteva po ustavni reviziji upravičena zaradi bolj in bolj uveljavljajoče se hegemonije srbskega dela države. Prodiralo je spoznanje, da je jugoslovenska ideja mogoča kot državna politična zamisel, da pa se mora narodnokulturno graditi na rezultatih, ki jih je Slovincem že doslej prinesla zgodovina in lastna kultura. Jugoslovenska nacija zaenkrat še ni realen činitelj, temveč živi zgolj kot politična ideologija, ki pa ni našla med narodom odmeva

in tal. V tej teoretski diskusiji je bilo pomembno zlasti mnenje praktičnega politika stranke, bivšega ministra Ivana Pucelja in dr. Draga Marušiča, ki je odkrito izjavil, da „Vidovdanska ustava“ ni prinesla zaželenih konsolidacij in dejanske enakopravnosti Slovencev in Hrvatov na eni ter Srbov na drugi strani. Poslanec Ivan Pucelj pa je izjavil, da je treba v konstituenti inavgurirano splošno politično črto zopet zapustiti ter se tesnejše zvezati z ostalim seljaškim pokretom v državi, kakor ga v praksi in idejno razumeva „Hrvatska seljačka stranka“, ki je nositeljica obče človeških idej, kakršne so po vsem svetu duhovna lastnina kmetkega ljudstva.

Dne 9. in 10. marca 1925 sta zborovala oba okrožna odbora „Samostojne kmetijske stranke“ v Mariboru in Ljubljani ter sprejela resolucijo, ki se je izrekla proti nastopajoči politični in socialni reakciji za absolutno narodno suverenost in za zakonodajno samoupravo pokrajin, torej tudi Slovenije. Nadalje naglašala resolucija pripravljenost „Samostojne kmetijske stranke“, da v bodoče sodeluje z vsemi onimi naprednimi strankami v Sloveniji, ki so nosilke teh načel. Ta apel je bil torej naslovljen na „Slovensko republikansko stranko kmetov in delavcev“.

„Slovenski republikanec“ je reagiral v posebnem članku in ponudene roke ni odklanjal. Zaupniki „Slovenske republikanske stranke kmetov in delavcev“, ki so zborovali dne 15. marca 1925 v Mariboru, dne 19. aprila 1925 pa v Ljubljani, so v svojih resolucijah, v katerih so ponovno potrdili svoja politična načela, javno pozvali kmetsko-delavsko ljudstvo Slovenije, da se strne v enotno zvezo. Že 1. maja 1925 je poročal „Slovenski republikanec“, da so se z ozirom na to vršili med vodstvom obeh strank neobvezni razgovori. Dne 3. maja 1925 se je vršil občni zbor „Samostojne kmetijske stranke“ v Ljubljani, ki je s posebno resolucijo pooblastil svoje načelstvo za nadaljnje raz-

Dr. Drago Marušič,
politični tajnik SKS.

govore. Z zadovoljstvom je pozdravil ta občni zbor tudi resolucije zaupnikov „Slovenske republikanske stranke kmetov in delavcev“, v katerih se je poudarila potreba sodelovanja obeh strank. Izvolil se je šestčlanski odbor, ki je imel nalogo dovršiti započeto delo zedinjenja. Razgovori so se sedaj nadaljevali in se na energično priporočilo predsednika „Hrvatske seljačke stranke“, Stjepana Radića, ki je tedaj sedel v zaporih zagrebskega sodišča, kjer je sprejel tudi delegata obeh strank, Ivana Pucelja in Albina Prepeluha, kmalu dovedli do konca. Dne 20. junija 1925 ste obe stranki, to je „Samostojna kmetijska stranka“ in „Slovenska republikanska stranka kmetov in delavcev“, razglasili proglas „Vsemu slovenskemu narodu, zlasti

Kmetijski tabor na Bledu
dne 8. septembra 1925.

vsemu kmetškemu prebivalstvu,“ v katerem naznanjata, da sta se stranki politično fuzijonirali in ustanovili „Zvezo slovenskega kmetškega ljudstva“. Proglas sta podpisala oba strankina načelnika, Ivan Pipan in Albin Prepeluh, za eksekutivni odbor nove „Zveze“ pa narodna poslanca Andrej Kelemina in Ivan Pucelj. Skupno politično glasilo „Zveze slovenskega kmetškega ljudstva“ je postal „Kmetijski list“, v katerega sta se združila dosedanja lista: „Kmetijski list“ in „Slovenski republikanec“. Dne 23. avgusta 1925 se je vršil na krškem polju velik kmetijski tabor kot manifestacija združenega kmetško-delavskega ljudstva v Sloveniji in katerega se je udeležilo nad 10.000 kmetov. Glavni govorniki so bili: Stjepan Radić, Ivan Pucelj in Albin Prepeluh.

Dne 8. septembra 1925 se je vršil na Bledu prav dobro obiskan letni občni zbor „Zveze društev kmetских fantov in deklet“ v Sloveniji. Prišli so zastopniki tega pokreta, nekateri tudi iz inozemstva, n. pr. zastopnik „Slovanske kmetске omladinske zveze“, Stjepan Račić, zastopnik kmetске mladinske zveze v republiki Poljski, Piotr Oleviński, predsednik mladinske organizacije „Saveza zemljoradnika“, Milan Djordjević, zastopnik zagrebske akademske kmetске organizacije „Matija Gubec“ in drugi. Na tem kongresu so predavali univerzitetni prof. dr. Fr. Veber o „Agrarizmu kot svetovnem nazoru“, Anton Šifrar o „Kulturno-prosvetnem programu pokreta med slovensko kmetско mladino“ in Albin Prepeluh o „Gospodarskosocijalnem

Kmetски tabor na Krškem polju
dne 23. avgusta 1925.

programu pokreta v Sloveniji“. Sprejete resolucije so naglašale potrebo vzajemnega dela med kmetско-delavsko mladino in političnim gibanjem podeželja v smislu skupnih gospodarskih, kulturnih in socijalnih interesov kmetskega prebivalstva.

Popoldan istega dne se je vršil na Bledu tudi še velik kmetски tabor, ki se ga je udeležilo nad 3000 oseb. Govorili so predsednik „Hrvatskega seljačkega kluba“ v belgrajskem parlamentu, Karlo Kovačević, Ivan Pucelj in drugi narodni poslanci.

„Zveza slovenskega kmetskega ljudstva“ v Sloveniji se je meseca februarja 1926 udeležila tudi volitev v ljubljansko „Delavsko zbornico“ in so njeni kandidati dobili nad 1000 čisto delavskih glasov. Pozneje se je udeležila ponovno tudi volitev v

ljubljsko trgovsko in industrijsko zbornico v zvezi z drugimi strankami ter celó tu dosegla neki pozitiven uspeh.

Leto 1926. je bilo posvečeno predvsem notranjemu organizacijskemu delu, ki je vsled dobro organiziranega političnega klerikalizma med kmetским ljudstvom v Sloveniji, zelo težavno. Predvsem se je vršil dne 2. maja 1926 v Celju letni občni zbor „Zveze slovenskega kmetškega ljudstva“, ki se je po referatih Albina Prepeluha in poljedelskega ministra Ivana Puclja pretvoril v ustanovni občni zbor „Slovenske kmetške stranke“. Glavni govornik na tem občnem zboru je bil predsednik „Hrvatske seljačke stranke“ Stjepan Radić kot duhovni voditelj kmetškega gibanja v vsej državi. Na tem ustanovnem občnem zboru „Slovenske kmetške stranke“, ki je nastala iz bivše „Samostojne kmetijske stranke“ in bivše „Slovenske republikanske stranke kmetov in delavcev“, se je sprejel nov program z jasno izdelanimi političnimi, gospodarskimi in kulturnimi smernicami gibanja. Tu se poudarja, da hoče nova stranka upoštevati vse bistvene življenske pogoje Slovencev in da računa z vsemi njihovimi tvornimi silami. Kar je ustvaril slovenski narod v svojem zgodovinskem razvoju in v borbi za obstanek ter napredek, visoko spoštuje in smatra njegovo zavest, njegov jezik, verstvo, način mišljenja in čuvstvovanja tudi za podlago njegovega bodočega udejstvovanja. Obstoj narodne države smatra „Slovenska kmetška stranka“ kot predpogoj za daljnji razvoj Slovencev. To svojo državo pa vidi v skupni državi s Hrvati, Srbi in Bolgari. Glede notranje ureditve države zahteva „Slovenska kmetška stranka“ samoupravni način državne organizacije, socijalno zakonodavstvo z zaščito delovnih sil, male in srednje kmečke posesti. Podpirati se morajo zlasti stanovske organizacije in upoštevati njihove težnje, da bodo vsi zakoni ustvarjeni ob sodelovanju vseh narodnih sil. Najvažnejši sloj je kmetški, ker je najštevilnejši in ker je poljedelska produkcija temelj narodnega gospodarstva. Kmetško ljudstvo je glavni in neizčrpljivi vir telesne, gospodarske in moralne sile. Industrija se mora organsko razvijati na podlagi poljedelske produkcije. „Slovenska kmetška stranka“ smatra za najvažnejši del svojega programa prosvetno delo, s katerim bi dvigala človeško zavest, človeško dostojanstvo in stanovsko zavednost kmetškega ljudstva, a tudi izobraženstva, da se ustanovi na temelju svobodoljubja, narodne kulture in miroljubnosti duhovno enotna, danes po imperijalističnih mirovnih pogodbah na tri kose nasilno razdeljena Slovenija, ka-

tera ustvari v zvezi s Hrvati, Srbi in Bolgari veliko južno-slovansko državo od Črnega in Egejskega do Jadranskega morja.

Stranka poudarja, da ima vsak narod popolno in suvereno pravico odločati v duhu demokracije o svoji usodi. Izreka, da je potrebna mednarodna organizacija narodov, da se morejo uspešno preprečavati mednarodni konflikti. Kot pacifisti uvidevamo, da so prevelike stalne armade nevarne ne samo za mir, temveč tudi za nravnost, omiko in svobodo. V gospodarskem pogledu postavlja „Slovenska kmetška stranka“ načelo, da imej vsakdo pravico do vseh sadov in polne vrednosti lastnega dela in pridnosti. Zemlja bodi last tistega, ki jo obdeluje in na njej stalno živi. Zato se načeloma izreka za odpravo veleposestev. Treba je pospeševati poljedelsko proizvodnjo srednjih in malih kmetij. Poslovanje denarnih zavodov in bank je treba postaviti pod strogo državno kontrolo. Šolstvo je treba smiselno preosnovati in dopolniti še s praktičnim delom, da bo vodilo do vzgojnih zaključkov.

S tem ustanovnim občnim zborom se je začelo novo obdobje v kmetškem gibanju v Sloveniji. Sklenila se je tesna zveza s „Hrvatsko seljačko stranko“ in njenim vodstvom. Gibanje je dobilo jasen idejni temelj, ki ima za posledico tudi nove poglede na državo, narod in človeštvo.

To leto je posvečala stranka pažnjo zopet tudi kmetškemu združništvu, ki se je to leto pomnožilo zlasti z osnovanjem denarnega zavoda v Ljubljani „Kmetški hranilni in posojilni Dom“. Poslovati je začel l. 1925. in v kratki dobi so dosegle njegove hranilne vloge 25 milijonov Din in približno 300 milijonov let-

„Kmetški hranilni in posojilni Dom“ v Ljubljani.

nega prometa. V tej kratki dobi si je pridobil splošen ugled med kmetskim prebivalstvom kot soliden zadružni zavod.

V političnem pogledu se je izvršilo ogromno podrobno delo, ki bo prej ali slej rodilo sadove. Na številnih zborovanjih in v resolucijah vodstva je stranka podprla svojega eksponenta v vladi, ministra za poljedelstvo Ivana Pucelja, zahtevajoča zlasti nov in enoten davčni zakon za vso državo in sklicanje v ustavi predvidenih okrožnih samoupravnih skupščin. Kljub velikim težavam se je vendar posrečilo ministru Ivanu Pucelju izvati vladni sklep, da so se volitve v te samoupravne korporacije končno izvršile.

Ivan Pipan,

načelnik „Slovenske kmetске stranke“, poljedelec in član oblastne skupščine v Ljubljani.

Leto 1927. je bilo leto političnih volitev. Dne 23. januarja so se izvršile volitve v okrožne samoupravne skupščine. Slovenija je upravno razdeljena na dve okrožji („oblast“), na ljubljansko in mariborsko. Po volitvah v ljubljanskem okrožju z okrajem Kastav vred je dobila „Slovenska kmetška stranka“ 12.371 glasov in 5 mandatov, v mariborskem okrožju pa skupno s „Hrvatsko seljačko stranko“ (ker spada hrvatsko Medjimurje upravno k Mariboru) 18.220 glasov in 11 mandatov.

Tekom tega leta so se vršili trije veliki kmetški tabori, in sicer: dne 15. avgusta 1926 na krškem polju, kjer so govorili Stjepan Radić, Ivan Pucelj, Albin Prepeluh in drugi; dne 8. septembra 1926 na Bledu, kjer so govorili Ivo Ažman, Ivan Pucelj in Albin Prepeluh; dne 10. oktobra 1926 v Vitanju pri Celju, kjer so zopet govorili Stjepan Radić, Ivan Pucelj in Albin Prepeluh. Na vseh teh taborih je bila udeležba kmetškega ljudstva zelo velika. Vsled večkratnih vladnih kriz v Belgradu, ki so bile izvane predvsem zaradi tega, da se pri novih skupščinskih volitvah oslabi kmetško gibanje v državi, so bile nepričakovano brez prave potrebe razpisane nove parlamentarne volitve za dan 11. septembra 1927. Vladna koalicija srbske narodne radikalne stranke in hrvatsko-

slovenske kmetске stranke v letih 1925—1926 ni prinesla kmet-skemu prebivalstvu tistih vidnih uspehov, ki so se prvotno pričakovali. Agrarni zakoni niso prišli pred skupščino vsled nasprotovanja radikalne stranke, ki se je uprla zlasti tudi Radić-Šibenikovemu dalmatinskemu agrarnemu zakonu. Davki se niso izenačili, ker se je zavlačevala predložitev novega davčnega zakona narodni skupščini. Velikih zemljiških melioracij, ki so zelo nujne, se ni izvrševalo; tudi že uzakonjene nove železnice v „prečanskih“ krajih se niso začele graditi. Ceste, najvažnejše prometno sredstvo za kmetско gospodarstvo, so se zanemarile in so vedno bolj propadale. Politična in upravna centralizacija, kakor

Kmetски shod na Bledu

dne 8. septembra 1926.

jo je ustvarila „Vidovdanska ustava“ l. 1921., je centralizirala tudi vse državne dohodke samó v Belgradu, ki je znal svoj hegemonistični položaj dobro izkoristiti v svoj prid. Za potrebe pokrajin, zlasti bivšega avstro-ogrškega ozemlja, se centralna vlada ni veliko zanimala, prav tako tudi ne za potrebe kmetско-delavskega prebivalstva vobče, ki je vsled nastopajoče gospodarske krize zašlo v siromaštvo. Kmetска zemlja je zgubljala na vrednosti, poljedelski produkti so se pocenili, ker jim je primanjkovalo inozemskih kupcev. Hrvatsko-slovenski „narodni seljački klub“ je končno izstopil iz vlade, v kateri se njegove zahteve in njegovi predlogi niso hoteli dovoljno upoštevati.

Parlamentarne volitve dne 11. septembra 1927 niso izpolnile nasprotnikom kmetско-delavskega pokreta v Jugoslaviji njihovih

nad. „Hrvatska seljačka stranka“ je celo napredovala. Tudi „Savez zemljoradnika“ je pomnožil svoje glasove. „Slovenska kmet-ska stranka“ je na bivšem Kranjskem tudi napredovala, izgubila pa je veliko glasov na bivšem Štajerskem, kjer je njena orga-nizacija še šibka in kjer je zlasti srbska narodna radikalna stranka v Prekmurju obljubila popolno izvedbo agrarne reforme, pri kateri tudi madjarski kmetje ne bodo izključeni kot so bili doslej. Katoliška „Slovenska ljudska stranka“ je še pred vo-

Albin Koman,
*mali poljedelec in predsednik
okrožne organizacije SKS na
Kranjskem.*

litvami sklenila s srbsko narodno radikalno stranko tako zvani „blejski pakt“, ki ji je osigural takoj po izvršenih volitvah udeležbo pri vladi, zaradi česar jo je pri volit-vah podpiral tudi ves državni po-litični upravni aparat. Klerikalna stranka je, kažocha na „blejski pakt“, obljubila narodu veliko no-vih, zlasti gospodarskih dobrin in odpravo obstoječe neenakopravno-sti ter je usmerila svojo volilno borbo predvsem proti neodvisnemu in naprednemu kmetsko-delavske-mu pokretu. Značilna je bila za te volitve abstinenca, ki je n. pr. v mariborskem okrožju presegla eno tretjino vseh volilcev.

Volitve dne 11. septembra 1927 so podale v Sloveniji (izven mesta Ljubljane, ki si je izvolila meščan-skega demokrata), sledečo sliko:

1. Kat. „Slov. ljudska stranka“
102.042 glasov (20 mandatov);
2. „Samostojna dem. stranka“ 22.921 glasov (3 mandate);
3. „Slovenska kmet-ska stranka“ 14.621 glasov (1 mandat);
4. Socijalisti 8502 glasova (1 mandat);
5. Komunisti 8599 glasov;
6. Nemci 5821 glasov.

Nekaj tisoč glasov so dobile ostale slučajne politične tvorbe in srbska narodna radikalna stranka.

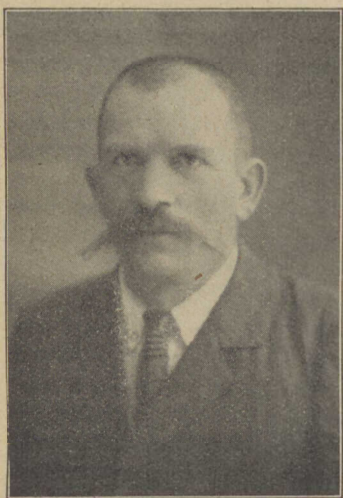
Letni občni zbor „Slovenske kmet-ske stranke“, ki se je vršil dne 11. decembra 1927, je bil dobro obiskan in zelo bojevit. Njene politične, gospodarske in prosvetne organizacije so po-

slale na ta kongres nad 300 delegatov. Strankin predsednik Ivan Pipan, kmet od pluga in motike, je v svojem otvoritvenem govoru naglašal važnost ustanovnega zbora dne 2. maja 1926 v Celju, ki je ustvaril pokretu močno idejno podlago s tem, da se je izvršila popolna fuzija „Samostojne kmetijske stranke“ in „Slovenske republikanske stranke kmetov in delavcev“. S tem je prišel pokret v Sloveniji tudi v ožjo zvezo z veliko „Hrvatsko seljačko stranko“, a to dejstvo je pojačalo zlasti moralno silo kmetско-delavskega gibanja v Sloveniji in v vsej državi. Naglašal je nadalje razveseljivo okolnost, da je vstopilo v slovensko kmetско stranko tudi več duhovnikov, ki ne soglašajo z intransigentno taktiko klerikalizma. Občinske volitve, ki so se izvršile preteklo leto v ljubljanskem okrožju, so bile za stranko ugodne. Lahko se reče, da je v tem okrožju „Slovenska kmetška stranka“ zastopana večinoma v vseh avtonomnih občinskih odborih. V 80 občinah tega okrožja pa ima stranka že sama večino. Glavni politični tajnik stranke, dr. Drago Marušič, je na tem kongresu ponovil programatične smernice gibanja. „Slovenska kmetška stranka“ je predvsem slovenska, ker stoji povsem na narodnih slovenskih tleh. Zaradi tega pa še ni separatistična in ne zanikuje jugoslovanstva. Klerikalizem je bil mogoč v bivši Avstriji, kjer ga je ščitila dinastija in fevdalci, v Jugoslaviji pa nima bodočnosti. Politično tvorimo Slovenci, Hrvati in Srbi en državni narod. Socijalno-gospodarsko smo kmetско-delavska stranka, ki tvori slovenski del skupnega kmetskega pokreta v vsej državi in v Srednji Evropi sploh. Ta pokret je posledica spoznanja in izkušenj svetovne vojne, ki je pokazala, da brez poljedelstva in poljedelcev človeška družba ni mogoča, da je torej kmetški stan najvažnejši. V kulturnem pogledu se priznavamo k pozitivnemu verstvu in cenimo njega pomen; odklanjamo pa odločno klerikalizem, ki pomenja hegemonijo enega stanu nad vsemi ostalimi.

Dr. Igor Rosina,
*organizator kmetške mladine
na Štajerskem.*

Poročilo o politični organizaciji stranke je podal organizacijski tajnik Milan Mravlje, ki je naglasil, da je stranka v ljubljanskem okrožju prav dobro organizirana, v mariborskem pa bolj šibko, vsled česar je stranka pri zadnjih parlamentarnih volitvah na štajerskem doživela poraz. Zato bo treba organizaciji v tem volilnem okrožju posvečati večjo pozornost. Mladinska organizacija stranke lepo napreduje in bo stranka njen razmah podpirala po svojih močeh. Strankino politično glasilo „Kmetški list“ ima preko 7000 odjemalcev.

Jože Rajšp,
mali poljedelec, predsednik
okrožne organizacije SKS na
štajerskem.

Politično in parlamentarno poročilo je podal poslanec Ivan Pucelj, ki je v svojem govoru pozdravil parlamentarno kmetško - demokratsko koalicijo, ki bo na temelju programa in ideologije kmetške demokracije povedla med narodom in v parlamentu ostro borbo za enakopravnost Slovencev in Hrvatov s Srbi, proti politični in socialni reakciji, ki se je naselila v centralni vladi in v Belgradu, in proti razširjeni korupciji v državni administraciji.

Oblastni poslanec ing. Fr. Zupančič je poročal o delu v slovenskih oblastnih skupščinah. Podvrgel je ostri kritiki klerikalno strankarsko gospodarstvo v obeh slovenskih samoupravnih institucijah ter naglašal cilj kmetške stranke in politike, ki gre za tem, da uveljavi v okrožnih samoupravah predvsem gospodarske interese podeželja.

Kongres je po obširni debati, v kateri je med ostalimi zlasti delegat dr. J. Novak poudarjal pomen malokmetiškega stanu v Sloveniji, sprejel obširno resolucijo, ki naglaša, da stranka ne sme v nobenem primeru ničesar popustiti od svojih programatičnih političnih, socialno-gospodarskih in kulturnih smernic. Končno je izrekel kongres svoje simpatije tistim Slovencem in Hrvatom, ki ječe danes v slovanskem Primorju pod nekulturnostjo nasilnega italijanskega fašizma ter veliki slovanski Rusiji, o kateri upa, da bo iz svojih sedanjih težav našla pravo pot in

postala zaščitnica slovanske kmet-sko-delavske demokracije v Evropi.

Pri volitvah strankinega načelstva je bil ponovno izvoljen za predsednika stranke kmet Ivan Pipan, za podpredsednike pa Albin Prepeluh, bivši minister dr. Vekoslav Kukovec, bivši narodni poslanec dr. Janko Rajer in oblastni poslanec ing. Fran Zupančič. Kot glavni politični tajnik je bil izvoljen bivši generalni tajnik jugoslovanske reparacijske komisije v Parizu in član bivšega „Jugoslovanskega odbora“ v Londonu, dr. Drago Marušič, za glavnega blagajnika pa kmet od pluga in motike Jožef Černe. Med 35 člani načelstva je tudi en duhovnik, bivši državni poslanec župnik Anton Koblar, kateremu je bila nedavno iz politične maščevalnosti odvzeta

Jože Černe,
kmet v Zg. Šiški, glavni blagajnik SKS.

Ivan Ažman,
kmetski zadrugar in župan v Hrašah.

čast dekanata, ki jo je imel že dolga leta. Anton Koblar je umrl 9 avgusta 1928.

Moderni kmet-sko-delavski politični pokret v Sloveniji bo moral premagati še velike težave, preden bo postal večinski. Zlasti bo moral prestati še hude boje z zavratnim klerikalizmom, katerega je pomagala silno ojačiti danes vladajoča srbska narodna radikalna stranka kot nekak politični protiutež proti „Hrvatski seljački stranki“. „Slovenska kmetska stranka“ je gospodarsko in politično danes že dobro organizirana, a kot nositeljica kmetske demokracije tudi ideološko tako jaka, da bo ostal njen politični vpliv med Slovenci trajen.

Kot članica mednarodne zveze modernih kmetских pokretov v Srednji Evropi bo med Slovenci z uspehom vršila svoje politično in kulturno poslanstvo.

* * *

Dne 20. junija 1928 je zagrešil srbski radikalni poslanec, trgovec Puniša Račić, v belgrajski narodni skupščini zločin. Streljal je na zastopnike „Hrvatske seljačke stranke“ in ubil poslanca Pavla Radića in dr. Gjuro Basarička, težko ranil pa Stjepana Radića, Ivana Grandjo in dr. Ivo Pernarja.

Organizator in vodja hrvatskega in slovenskega kmeta Stjepan Radić je umrl na posledicah zadobljene rane 8. avgusta 1928

Hrvatski kmetje v pogrebnem sprevodu Stjepana Radića.

v Zagrebu. Njegov pogreb v nedeljo 12. avgusta 1928 je bil po svoji ogromnosti obenem velikanska demonstracija kmetskega ljudstva. Udeležba se je ocenila na pol milijona ljudi.

Ta umor je bil brez dvoma organiziran in je svoj namen tudi dosegel. Socijalna reakcija na Balkanu hoče mladi kmetško-delavski pokret uničiti nasilno. Med prvimi, ki je moral nasilno umreti, je bil organizator bolgarskega kmetskega pokreta, Aleksander Stamboliski. Za njim je moralo dati življenje v veliki notranji politični borbi še mnogo tisočev bolgarskih kmetov in kmetских pokretašev. V Jugoslaviji so morali umreti najjačji duhovni vodja kmetskega pokreta Stjepan Radić in njegova tovariša Pavle Radić in dr. Gjuro Basariček.

V Bolgariji je nasilna smrt Aleksandra Stamboliskega in njegovih tovarišev mladi kmetški pokret sicer močno oslabila, ker mu je bila iztrgana iz rok državna oblast, vendar ga ni mogla uničiti. Ta meščanska in kapitalistična revolucija je začasno pogazila namero, družbo in državo postaviti na nov, socialno pravičnejši temelj. Meščanstvo se je poslužilo lažidemokracije in lažiparlamentarizma in je brezobzirno vzpostavilo zopet svojo diktaturo. Ta zgled je našel posnemovalce v vseh drugih balkanskih državah. Tudi organizirani umor v belgrajski skupščini dne 20. junija 1928 spada zgodovinsko in socijološko v to poglavje. Smrt Stjepana Radića ne bo uničila začetega kmetško-delavskega pokreta v Jugoslaviji, ker temelji na socialni nujnosti današnje družbe in sodobne državne orga-

Hrватске kmetice v pogrebnem sprevodu Stjepana Radića.

nizacije na Balkanu v obče. Trajno notranje nasprotstvo, ki živi v kapitalistični družbi, izziva neprestano socialne katastrofe, vodi do nepomirljivega boja med starim svetom imperijalizma, kapitalizma in hegemonizma ter novim svetom miroljubnosti, socialne vzajemnosti delovnih stanov in enakopravnosti vseh ljudi.

Sodobni kmetški pokreti v Srednji Evropi oblikujejo neko novo socialno in politično ideologijo, ki se naziva kmetška demokracija. Prvi poudarek ima socialni pomen. Tistim gre vsa oblast, ki so najštevilnejši, to je vsem, ki vrše res produktivno delo. Drugi poudarek pa označuje način, kako naj se oblast izvršuje. Po načelih demokracije, smatrajoč vse in vsakega za

enakovrednega! Tej ideologiji, ki temelji na tradicionalnih izkušnjah in miselnosti delovnih ljudi, je bitna miroljubnost, popolno svobodoljubje in popolno upoštevanje produktivnega dela.

Kmetska demokracija je pri nas v prvi vrsti politično gibanje. Toda končni smoter tega gibanja ne more biti drug kakor popolna premoč kmetskega in delovnega ljudstva v državi, s pomočjo katere hoče preurediti današnje nevzdržno družabno sožitje. V teh razmerah je to gibanje z vsemi svojimi posledicami vred bistveno revolucionarno že iz vzrokov, zaradi katerih je nastalo ter živi trdno, se razvija, pogloblja in poostruje. Svoj končni socialni, a tudi kulturni cilj pa more doseči le, ko bo s svojo politično močjo moglo diktatorično uveljaviti lastno socialno voljo, ki mora biti v skladu z obćimi socialnimi in političnimi tendencami Evrope in vsega kulturnega sveta.

